

UOT:37.

ŞAGİRLƏRİN BƏDİİ YARADICILIQ QABİLİYYƏTLƏRİNİN İNKİŞAFINDA TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT DƏRSLƏRİNİN İMKANLARI

Rəsulova Elnarə Qoşqar qızı
Gəncə Dövlət Universiteti
elnara.rasulova70@gmail.com

Xülasə: Təsviri incəsənətin tədrisində əsas məqsəd təsviri sənət, onun həyatda, cəmiyyətdə yeri haqqında şagirdlərin təsəvvürlərini inkişaf etdirməkdir. Həmçinin təsviri incəsənət dərsləri uşaqları incəsənətlə fəal ünsiyyətə qoşur, şagirdlərdə həyata, incəsənətə estetik münasibəti inkişaf etdirir, onların bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasına təsirli kömək göstərir.

Açar sözlər: şagird, təsviri incəsənət, yaradıcılıq, təcrübə, müəllim, məktəb.

Ключевые слова: ученик, изобразительное искусство, творчество, опыт, учитель, школа

Key words: pupil, fine art, creativity, experience, teacher, school.

Ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan fənlər içərisində şagirdlərin bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin normal inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edən təsviri incəsənət daha geniş imkanlara malikdir.

Təsviri incəsənətin tədrisində əsas məqsəd təsviri sənət, onun həyatda, cəmiyyətdə yeri haqqında şagirdlərin təsəvvürlərini inkişaf etdirməkdir. Bununla yanaşı, təsviri incəsənət dərsləri uşaqları incəsənətlə fəal ünsiyyətə qoşur, şagirdlərdə həyata, incəsənətə estetik münasibəti inkişaf etdirir, onların bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasına təsirli kömək göstərir.

Ona görə də bu fənnin tədrisi həmişə diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Lakin uzun illərdən bəri ümumtəhsil məktəblərində aparılan müşahidələrdən aydın olur ki, məktəblərimizin böyük əksəriyyətində təsviri incəsənət kabinetləri yoxdur, dərslər normal təşkili üçün ləvazimatlar çatışmır, məktəb rəhbərləri təsviri incəsənət dərslərini həmin sahədə ixtisası olmayan müəllimlərə həvalə edir, dərslər dinlənilib təhlil edilmir və s. Uşaqların bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı ləngiyir, məktəblilərdə ən vacib yaradıcı keyfiyyətləri üzə çıxarmaq işi çətinləşir. Bu vəziyyəti normaya salmaqdan, təsviri incəsənətə dair proqramda vacib bilinən bacarığı uşaqlara aşılamaqdan ötrü heç olmazsa, məlum tövsiyələrə əməl olunmalıdır.

Təsviri incəsənət üzrə proqram materialları şagirdlərdə üç cür bacarığın yaradılmasını nəzərdə tutur:

1. Əşyani praktik şəkildə düzəltmə (rəsm, yonma, aplikasiya yolu ilə); 2. Təsviri incəsənət əsərlərini qiymətləndirməyi bacarmaq (sadə təhlil, əsərin estetik keyfiyyətlərini, yaxşı, pis cəhətlərini göstərmək, ifadə vasitələrini qeyd etmək); 3. Ətraf aləmlə ünsiyyət prosesində ona estetik münasibət bəsləmək.

Təcrübə göstərir ki, müəllimlər hər hansı təsviri sənət əsəri haqqında mühakimə yürütməkdə, onun estetik dəyərilə bağlı ətraflı məlumat verməkdə, onları digər incəsənət əsərlərlə müqayisəli şəkildə təhlil etməkdə çətinlik çəkirlər. Başlıca səbəb isə bu barədə heç bir metodik ədəbiyyatın olmamasıdır. Məsələn, "Estetik qavrama üzrə iş" mövzusu üçün ayrılmış saatlarda uşaqlar bahar boyaları, təbiətin bahar mənzərələri, təbiətin oyanışı, quşlar-heyvanlar aləmi, bahar çiçəkləri, bahar adətləri, bahar nəğmələri ilə tanış olmamalıdırlar. Bu zaman yaxşı olar ki, uşaqlar öz yaşadıkları torpaqla, iqlimlə, ictimai mühitlə bağlı onlara

yaradıcı keyfiyyətlər aşılaraq məlumatlarla tanış olsunlar. Ona görə uşaqlara, məsələn, belə məlumatların verilməsi faydalıdır.

“Uşaqlar, Bahar ilin ən gözəl fəsilidir. Baharda yurdumuz əlvan boyalara qərq olur; tarlalar yaşllaşır, çaylar daşır, sular saflaşır, meşələrdəki çılpaq, boz rəngli ağaclar yaşıl don geyinir. Baharda xalqımız özünün ən müqəddəs bayramlarından olan Novruz bayramını qeyd edir. Bayramı qarşılamak üçün ev-eşik təmizlənilir, adamlar təzə, rəngarəng paltarlar geyinir, hər evdə bayram süfrələri acılır, ora rəngli yumurta, cürbəcür çərəz, meyvə, şirniyyat növləri, dadlı yeməklər düzülür. Bayram günü hamı bir-birinə qonaq gedir, xəstələrə, əlsiz-ayaqsızlara baş çəkilir, tonqal qalanır, onun üstündən tullanan hər kəs:

“Ağırlığımı, uğurluğumu yer götürsün, ruzumu ALLAH yetirsin”- deyər dərini yüngülləşdirir və i.ə.

Belə məlumatlar şagirdləri xalqa, torpağa, Vətənə məhəbbət ruhunda tərbiyə etməklə yanaşı, onları öz xalqının milli sərvətləri, adət-ənənələri ilə tanış edir. Bu zaman onlar xəlqilik mövzusunda rəsmlər çəkməyə daha çox maraq göstərirlər.

Biz bu tipli məlumatların verilməsini Göy-göl rayon 3 saylı, Gəncə şəhər 44 saylı, Göy-göl rayonu Sarısu kənd orta məktəblərində təsviri incəsənət müəllimlərinə tövsiyyə etmişdik. Şagirdlərə bu səpkidə məlumatlar verildikdən sonra onlar “Bahar quşları”, “Baharda çay”, “Bahar tonqalı”, “Bahar aməd”, “Novruz bayramı”, “Bayram şamları”, “Bayram xonçası”, “Süfrəniz bərəkətli olsun”, mövzularında rəsmlər hazırlamışlar. Uşaqlar bu rəsmlərdə müvafiq surətdə köçəri quşların doğma yerlərdə qayıtmasını, çayların füsunkar görkəmini, tonqal üstündən tullanan uşaqların təsvirini, bayram xonçasında şirniyyat növlərini, rəngbərəng şamları, səmənini və s. verməyə çalışmışlar.

Göründüyü kimi, uşaqlara verilən maraqlı məlumatlar onların təxəyyülünü genişləndirir. Əlbəttə, burada “maraqlı” sözünü təsadüfən işlətmirik. Müxtəlif illərdə təlim prosesində uşaqlara verilən formal məlumatlar, stereotip anlayışlar, yalançı faktlar, xəlqillikdən, vətənpərvərlikdən uzaq olan saxta informasiyalar şagirdlər üçün maraqsız olduğu üçün onlarda yaradıcı keyfiyyətlərin nəinki üzə çıxmasına kömək etmirdi, hətta mane olurdu. Hazırda özünəqayıdış şəraitində milli dirçəlişin bərqərar olması bir sıra obyektiv məlumatların verilməsinə imkan yaratdığı üçün belə maraqlı faktların aydınlaşdırılması mümkün olmuşdur.

Bəzən müəllim tədris olunan mövzu ilə bağlı daha lakonik məlumat vermək istəsə də, buna nail ola bilmir. Məsələn, “İncəsənətin ifadə vasitələri” mövzusunun tələbinə görə müəllim rəngqarlıq, ədəbiyyat və musiqi əsərlərinin vəhdətindən istifadə etməklə onlarda bir sıra vacib yaradıcı keyfiyyətləri üzə çıxarmağa borcludur. Əgər müəllim, deyək ki, Nizami Gəncəvinin əsərləri əsasında uşaqlara illustrasiyalar hazırlamağı tapşırırsa, amma bu zaman dahi şairi uşaqların gözündə ideallaşdıran məlumatlar verə bilmirsə, bu mövzuda lazımlı musiqi əsərlərinin gücündən istifadə etməyi bacarmırsa, şübhəsiz o, öz məqsədinə nail ola bilməyəcəkdir. Bu xüsusda Göy-göl rayonu 3 saylı orta məktəbin rəsm müəllimi Aytəkin Mirzəyevanın iş təcrübəsindəki novatorluğu respublika müəllimləri üçün örnək kimi qəbul etmək olar.

Müəllim uşaqları Nizami Gəncəvi mövzusu ilə bağlı rəsm əsərləri üzərində işlətməzdən qabaq onlara Nizami yaradıcılığı barədə qısa məlumat verir və çalışır ki, şagirdlər Nizaminin böyüklüyünü, dühasını, sözünün qüdrətini, şairin əməyə, əməkçi insanlara, doğruluğa, düzgünlüyə, sədaqətə, məhəbbətə, saflığa, dəyanətə, rəğbətini, məkrə, qərəzkarlığa, yalana, iftiraya, kütbeyinliyə, ağılsızlığa, dostluqda-yoldaşlıqdakı saxtalığa münasibətini olduğu kimi dərk etsinlər ki, həmin keyfiyyətləri təsvir etdikləri rəsm əsərlərində əks etdirə bilsinlər.

Aytəkin müəlliminin iş metodundakı novatorluğun nəticəsi Nizami mövzusu ilə bağlı məktəbin dəhlizində, təsviri incəsənət kabinetində, ayrı-ayrı sinif otaqlarında şagirdlər tərəfindən hazırlanmış əllidən artıq rəsm əsərində öz praktik əksini tapmışdır.

Bütün bunlar uşaqlarda hər cür yaradıcı keyfiyyətləri üzə çıxarmağa xidmət edən müsbət məktəb təcrübəsinin ən bariz nümunəsidir.

Hazırkı şəraitdə təsviri incəsənət dərslərində proqram materiallarındakı qüsurlardan yaxa qurtarmaq, uşaqların diqqətini bu gün daha çox aktualıq kəsb edən problemlərin bilavasitə həllilə bağlı məsələlərə yönəltmək lazımdır.

Müasir dünyamızın ən böyük dərdlərindən biri ekoloji bəlalardır. Bu bəlalərin nəticələri hər bir rayonda, hər bir kənddə özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Əgər təsviri incəsənət dərslərində hər bir mövzu ilə bağlı uşaqların diqqəti bu məsələlərə yönəldisə, şübhəsiz, onlar eynəclərə öz münasibətlərini daha yaradıcı şəkildə bildirəcəklər. Şagirdlərin diqqətini bu istiqamətə yönəltmək bir tərəfdən, onların yaradıcı imkanlarının üzə çıxarılmasına xidmət edir, digər tərəfdən uşaqlar həmin bəlalara qarşı mübarizə cəbhəsində xalqla birləkdə daha cəsarətlə addımlamağa hazırlanmış olurlar.

Fikirlərimizi məktəb təcrübəsi əsasında izah edək.

Gəncə şəhər 44 sayılı orta məktəbin rəsm müəllimi Nailə Əliyevanın “Ətraf aləmin estetik qavranılması və əmək prosesinin, əmək alətlərinin gözəlliyilə tanış olmaq” mövzusu ətrafındakı izahlarını bu baxımdan çox faydalı hesab etmək olar. Müəllim uşaqların doğulub böyüdüyü ekoloji mühitin korlanmasını xalqın uzun illərdən bəri gərəyinə gələn təbii sərvətlərin məhb edilməsini təsviri sənətin dililə tənqid atəsinə tutulmaları tövsiyə edir.

Şagirdləri ekoloji bəlalara qarşı mübarizə mövqeyinə çıxarmaq, onları bədii yaradıcılığa məhz bu şəkildə istiqamətləndirmək daha səmərəli yoldur. Müəllimin qeydlərinə diqqət edək:

“Hazırkı özünəqayıdış dövrünün parlaq şüaları xalqın həyat tərzinə, məişətimizin nöqsanlı ünvanlarına öz şəfəqlərini salmışdır. Əslində uzun illərdən bəri respublikamızda, xüsusilə kənd rayonlarımızın səmasında dolaşan qara buludlar bu şəfəqlərin qarşısını amansızcasına kəsmiş və xalqımızın tərəqqisinə mane olan bəlaları, xroniki yararlı görməyə imkan verməmişdir.

Müstəqillik qazandığımız gündən sanki səma təlatümə gəlmiş, buludlar parçalanmış, demokratiya işığı qara buludlar arasından işıq saçmağa başlamışdır.

Bu işıqda gördüklərimizi şərh etmək, naqisliyi, nankorluğu, qeyri-insani münasibətləri tənqid atəsinə tutmaq, hər birimizin borcudur. Son zamanlar ekoloji prosesin qeyri-ahəngdar inkişafından, insan həyatı üçün təhlükəli olan çirklənmədən, murdarlanmadan, kimyəvi maddələrlə zəhərlənmədən tez-tez söhbət açılır.

Məncə, yuxarıda dediyim bəlalardan ən acınacaqlısı məhz elə budur. Aqillərin, müdriklərin dediyi kimi, ekoloji natarazlıq cəmiyyəti məhvə aparır, yer kürəsini məhvərindən oynadır. Bir anlığa öz kəndlərimizi göz önünə gətirək. Açıq deməliyik ki, kəndin ekoloji dünyası zəhərlənib. İnsafsız rəhbərlər, savadsız mütəxəssislər, ad-san, şan-şöhrət, yüksək rütbə və mükafatlar xatirinə, torpaqlarımızı xalqın gözü qabağında zəhərlədilər. Kəhrizlər qurudu, meşələr qırıldı, biçənəklər alt-üst edildi. Otlarımız naxırsız qaldı. İndi çoxlarımız çəltiyi, arpanı, darını, lərgəni, mərcini, tanımırıq. (Sığırçın, sarı köynək, sarıdöş, cəhrəngüz, torağay, qaşqaldaq, gərəf, qara ayaq, qaratoyuq haqqında söhbət açanda heyərlə bir-birimizin üzünə baxırıq). Deyəndə ki, kəndlərimizdə gəndalaş, qanqal, cincilim, gicitkan, quşəppəyi, bağayarpağı, qayayağı, zincotu, turşəng, yemlik, qazanquşu, sarı çiçək, cırtanquc, hoptəpəsi, silkan, sarmaşıq, xətmə, biyan, yonca, əmənköməci, salman təpəsi, şalgam, çuğundur bitirmiş, heyərlənirik. Min cür xəstəliklərə qarşı torpağımızın yetişdirdiyi bu zəngin xəzinədən (artıq onların əksəriyyətini kimyəvi dərmanlar məhv etmişdir) xəbərsizik. Halbuki, dünyagörmüş nənələr, məsələn, gəndələşin tumunu yığıb qurudar, qızdırmanın və göz xəstəliyinin

müalicəsində istifadə edirdilər. Yaxud, şah tərəsinin kökünü qaynadıb əzdikdən sonra ocağa basdırıb məlhəm düzəldirdilər. Bu məlhəm çibanı sağaldardı. Bağa yarpağını dəmləyib mədə ağrısı üçün istifadə edirdilər və i.a.-özü də o məlhəmlər hazırda od qiymətinə alınan dərmanlardan daha yaxşı nəticə verərdi. İndi o bitkilər də qayğısızlıq üzündən yoxa çıxmaq üzərədir. İndi ürək, ağciyər, qaraciyər, böyrək, mədə xorası, astma, sətəlcəm, bağırsağ iltihabı və digər xəstəliklərdə əvəzsiz rol oynayan qarqınix, qoyaqotu, qurdotu) (kəsik otu, boymadərən), qantəpər, yarpız, dəvə dabanı (nallığa), turşulaq, quşüzümü kimi dərman bitkiləri tükənmək üzərədir.

Hər dəfə bayramlarda gül dükanlarının qabağında növbəyə durmuş adamları görəndə fikirləşirəm ki, bu zəhərli gülləri almağa kim onları məcbur edir? Görəsən, onlar sırğayı gülü, xoruzu gülü, xıneyi gülü, ətirşahı, mixəyi, itağzını, nəlbəki gülünü, lələni, zambağı tanıyırlarmı? Görəsən, bu zəhərli zəhərli qərənfil əvəzini xalqımızın bu ətirli çiçəklərini onlara təklif etsələr, alarlarımı? Axı, bu çiçəklər vaxtilə Burla xatunun, Banu çiçəyin, Həcərin, Nigarın tellərinə sancılmışdır. Biz bu gün həyata doğulduğumuz rayonun ərazisindən keçən çayların rəsmlərini olduğu kimi çəkə bilmirik. Məsələn, vaxtı ilə talış torpağının bəzəyi olan Viləşdə ziyad, xəşəm, çəki, vobla, külmə, zığarağa, ağsol, qarasol, çapağ, durna və sair adlı balıqlar üzərdilər. Bu balıqlar çayın ətrafında yaşayan kəndlilərin süfrəsinin bəzəyi idi. Hansısa nadan qurutdu Viləşi, süfrələr kasadlaşdı, xeyir-bərəkət azaldı. Deyilənlərə görə, dəryaça düzəltmək xatirinə edibləmiş bunu.. İndi hamı bu bəlalara qarşı mübarizə aparmalıdır. Əks halda pis günlərə qalırıq və i.a. və s. Müəllimin bu şəkildə verdiyi məlumatlar uşaqları dövrün ziddiyyətlərinə biganə qalmamağa və onları həmin mövzuda daha yaradıcı şəkildə təsviri sənət əsərləri üzərində işləməyə sövq edir. Bütün bunlar isə şagirdlərdə çox mühüm yaradıcı qabiliyyətlərin üzə çıxmasına əlverişli şərait yaradır.

Ədəbiyyat

1. A.N. Abbasov, Pedaqogika “Orta ixtisas məktəbləri üçün dərs vəsaiti””. Bakı. 2010, 344 s.
2. Q.A. Abbasov “Təsviri incəsənət təliminin xüsusiyyətləri”, İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə. Bakı.1988, №4, 45 səh.
3. Y.Cəlilova Təsviri incəsənət II sinif üçün dərslik Bakı. Maarif 2009, 56 səh.
4. R.S. Əfəndiyev “Azərbaycan xalq sənəti” Bakı İşıq. 1984, 203 səh.
5. H.D. Həbibov “Bədii zövq haqqında” Bakı Azərneşr. 1962.

ВОЗМОЖНОСТИ УРОКОВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В РАЗВИТИИ ХУДОЖЕСТВЕННО-ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ

Расулова Елнара Гошгар кызы

Резюме

Основной целью преподавания изобразительного искусства является развитие представлений учащихся об изобразительном искусстве, его роли в жизни и обществе. Также занятия изобразительным искусством подключают студентов к активной коммуникации с искусством, развивают у учащихся эстетическое отношение к жизни и искусству, оказывают эффективную помощь в формировании их художественно-творческих способностей.

DEVELOPING STUDENTS ARTISTIC CREATIVE SKILLS

Rasulova Elnara Goshgar

Summary

The main goal in teaching fine art is to develop students' ideas about fine art, its place in life and society. Also, fine art classes connect children to active communication with art, develop aesthetic attitude to life and art in students, and provide effective help in shaping their artistic creative abilities.

Rəyçi: prof. Şaiq Məmmədov

İncəsənət kafedrasının 28 sentyabr 2023-cü il tarixli iclasın 02 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 06 noyabr 2023-cü il